TEXTELE ORALE ÎN REGISTRU DIALECTAL
CA BAZĂ DE DATE PENTRU EXEGEZE LINGVISTICE

STELIAN DUMISTRĂCEL
Institutul de Filologie Română
„Alexandru Philippide", Iaşi

1.0. Prin articolul de față, în amintirea activității de dialectolog a profesorului Ion Coteanu, ne-am propus o examinare a „destinului" exegetic al unuia dintre rezultatele importante ale activității de cercetare a graiurilor populare româneşti, şi anume culegerea de texte orale în registru dialectal, în cadrul unor proiecte naționale: „Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni" (în continuare: NALR) şi „Arhiva fonogramică a limbii române" (AFLR). Demersul nostru reprezintă o evaluare din perspectiva utilizării textelor publicate pentru redactarea articolelor din forma actualizată şi unificată (sub raportul normelor tehnice) din ediția în lucru a *Dicționarului limbii române* al Academiei.

1.0.1. Ca program, ne vom referi la utilizarea acestor texte pentru studiul sintaxei graiurilor şi pentru cel al comunicării, examinând problematica ignorării ofertei dinspre sursa respectivă în ceea ce priveşte etnolingvistica.

1.0.2. Baza generală de date şi precizări terminologice

1.0.2.1. În majoritatea cazurilor la care ne vom referi în continuare, baza documentară o reprezintă volume publicate sub titlul general de *texte dialectale*, care au fost înregistrate în cadrul a două proiecte complementare (prin sigla TD, trimitem la denumirea generică respectivă).

Este vorba, în primul rând, cronologic, de programul național AFLR, desfăşurat de cercetători de la institutul de profil de la Bucureşti, sub egida Academiei Române, inițiat de Al. Rosetti (1956). Din înregistrările pentru această arhivă au fost selectate şi publicate volumele la care trimitem prin siglele T.DIAL.O., T.DIAL.M., T.DIAL.D. şi T.DIAL.B.N. (menționăm faptul că folosim siglele propuse în DLR 2006; cf. § 2.3.2). Materialele din volumele corespunzând primelor trei sigle au contingență cu proiectul NALR, prin aceea că înregistrările au fost făcute în localități ce reprezintă puncte de anchetă din rețeaua cartografică a atlasului regional al Olteniei, respectiv al Munteniei şi Dobrogei, fiind folosiți, uneori, şi subiecți (informatori) comuni pentru cele două serii de anchete (pentru atlas, respectiv pentru texte). Subsumat aceluiaşi program este şi volumul de texte din zona Bistrița-Năsăud (T.DIAL.B.N.), fără raportare directă la rețeaua NALR.

În al doilea rând, ne referim la programul special de proiectare a volumelor de texte drept componentă a unui atlas regional propriu-zis (după viziunea Petrovici,

BDD-V135 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:51:38 UTC)

pentru *Atlasul lingvistic român II*). Este cazul NALR. *Moldova şi Bucovina*, în care ancheta cu *Chestionarul* (în continuare: Q) şi cea pentru înregistrarea de texte sunt direct legate, investigațiile fiind făcute de aceiaşi dialectologi, printre subiecți aflând-se toți, în câteva cazuri majoritatea celor care au dat răspunsuri la întrebările din chestionarul general şi din chestionarele speciale. La efectele, în acest caz, pentru preocupările de etnolingvistică ne vom referi în continuare (cf. § 3.2.2).

În cadrul unui program aparte a fost adunat materialul folosit pentru studiu de autoarele volumului *Graiul din zona „Porțile de Fier”*: este vorba de acțiunea de „salvare”, din anii 1965-1968, în vederea realizării lacului de acumulare pentru hidrocentrala din acea zonă (cf. PORȚILE DE FIER: XI-XII).

1.0.2.2. Cu privire la sintagma *texte dialectale*, se impun câteva observații. Datorăm formularea respectivă titlului dat de Emil Petrovici unui prim volum de profil: *Texte dialectale*, subintitulat *Suplement la Atlasul linguistic român II* (Petrovici 1943), aşadar considerat ca parte componentă a atlasului respectiv. Preluat de toate volumele la care ne-am referit, acest titlu a fost un „botez” ce a limitat, măcar editorial, viziunea asupra preocupărilor şi a conținutului corpusurilor pe care ceilalți lingvişti le datorează activității dialectologilor, deoarece o anumită inerție în zona terminologiei dirijează spre o aparentă specializare strictă: calificativul „(texte) *dialectale*” a putut fi, se pare, interpretat drept simplă recomandare a textelor ca posibilitate de a reflecta numai aspectul *diatopic* al vorbirii dialectofonilor!

În realitate, adjectivul respectiv caracterizează doar una dintre trăsăturile textelor publicate în urma înregistrărilor din anchetele dialectale. Ținând seama de elementele de bază ale întreprinderii, suntem, de fapt, în prezența unor texte *orale* (de vreme ce se înregistrează un anumit «canal», vorbirea), ce trebuie recunoscute, din perspectiva «mesajului», ca *etnotexte*, respectiv *sociotexte* (ultimul aspect exemplar ilustrat, de pildă, încă de culegerea *Graiul nostru*, vol. I, 1906), şi, numai din punctul de vedere al «codului», ca *texte dialectale*, trăsături cărora li se poate adăuga, pentru faza publicării, caracteristica de *texte transcrise fonetic*.

> Pentru discuția privind aceste distincții terminologice, cf. Dumistrăcel 2002: 12-13; am menționat faptul că prima inițiativă de gen din România a fost prezentată de Al. Rosetti, în „Bulletin linguistique”, 1933, drept înregistrare de „textes oraux”, sintagmă folosită apoi ca titlu pentru o serie de studii publicate de Dumitru Şandru în revista respectivă.

1. Studierea sintaxei graiurilor populare

1.0. A fost în general acreditată, aproape ca un loc comun, teza conform căreia înregistrarea de *texte orale* de către dialectologi urmăreşte realizarea unei baze de date necesară pentru studierea *sintaxei* graiurilor.

1.1. Punctul de referință îl constituie o precizare a lui Emil Petrovici, din prefața la volumul citat; invocând faptul că „atlaselor linguistice li se face de obiceiu obiecțiunea că prezintă numai cuvinte izolate”, marele fonetician şi dialectolog afirma: „... tocmai pentru studiul pe teren al fenomenelor de sintaxă este destinat acest volum”, prin „adunarea de texte dialectale” (Petrovici 1943: VI). Este un punct de vedere la care vom reveni.

BDD-V135 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:51:38 UTC)

1.2. La rândul său, I. Coteanu, publicând, în 1961, manualul intitulat *Elemente de dialectologie a limbii române*, consideră că textele prezintă o importanță deosebită pentru buna cunoaştere a „situației dialectelor limbii române", motiv pentru care partea teoretică din volum este „urmată de un mare număr de texte, redate cu notarea utilizată de culegătorii lor" (Coteanu 1961: 5). Într-adevăr, din substanțiala secțiune intitulată *Anexe* (p. 189-279), un număr de 200 de texte reflectă graiurile din Muntenia, Oltenia, Moldova, Banat şi din Crişana (inclusiv din Maramureş), pe baza cărora autorul extrage trăsăturile fonetice, gramaticale (morfologie, sintaxă) şi lexicale ale unităților dialectale dacoromâneşti analizate (alte 56 de texte ilustrează aromâna, meglenoromâna şi istroromâna).

> Trebuie să remarcăm faptul că această culegere de texte constituie, pentru graiurile dacoromâneşti, până la publicarea *Antologiei fonetice a limbii române* (coord. Andrei Avram; 1988) şi, de fapt, alături de aceasta, cea mai importantă sursă, reprezentând un ansamblu, pentru cunoaşterea aspectelor limbii române vorbite în toate zonele țării. Principalele merite le reprezintă selectarea textelor din cele mai variate izvoare de profil (printre care Petrovici 1943, volumele din *Graiul nostru*, texte din periodicele „Grai şi suflet", „Bulletin linguistique", „Buletinul Institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide»" sau din monografiile avându-i ca autori pe I.-A. Candrea, Tache Papahagi, dar şi din arhiva Institutului de Lingvistică din Bucureşti din acel timp).

1.3. Confirmarea

1.3.1. Măsura şi perspectivele din care textele în discuție răspund acestor deziderate au fost ilustrate, în primul rând, de două importante monografii, una asupra subordonării, iar alta asupra coordonării, însă cu proiecții de particularizare impuse de programul şi rezultatele investigațiilor întreprinse: „în dacoromâna vorbită" (Magdalena Vulpe), respectiv „în vorbirea populară românească" (Sabina Teiuş), dar restrictiv, ambele ocupându-se doar de „stilul narativ", urmărit în texte de tipul „libere", pe un corpus selectat sau/şi constituit ad-hoc. Pe această bază, Magdalena Vulpe a putut însă trage concluzii chiar privind „existența ariilor dialectale sintactice", cu precizări privitoare la anumite tipuri de subordonate (Vulpe 1980: 253-255). Pe de altă parte, Sabina Teiuş, în pofida referirii, constante, fie la „vorbirea populară", fie chiar la „limba populară", va distinge, totuşi, frecvența deosebită sau exclusivitatea în ceea ce priveşte utilizarea unor conjuncții coordonatoare în anumite graiuri sau grupuri de graiuri (Teiuş 1980: 135-136).

Evident, concluziile autoarelor citate trebuie luate în considerare având în vedere numai un anumit stil/limbaj funcțional al vorbirii populare, cel narativ, chiar dacă sunt de admis paralelisme cu procedee sau construcții ale altor limbaje ce aparțin acestui nivel, de exemplu cu limbajul conversației uzuale şi chiar cu limbajul expunerii „tehnice"; pentru existența acestuia din urmă, vezi formula „limbaj nuanțat tehnic", la Coteanu 1973: 50.

1.3.2. Consacrat expres „sintaxei dialectale" este studiul Magdalenei Vulpe privitor la graiul din zona Porțile de Fier; folosind texte înregistrate în cadrul proiectului de „salvare" la care ne-am referit (cf. § 1.0.2), autoarea optează pentru viziunea

BDD-V135 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:51:38 UTC)

„monografie sintactică” a unui grai şi studiază fapte care țin de sintaxa *părților de vorbire*, cu material concludent în special pentru *nume*, *adverb* şi *conjuncție* (Vulpe 1973: 361-391). Deoarece pe baza documentară proprie sunt trase concluzii comparabile cu cele oferite de materialele din hărțile „morfologice” (în aceeaşi măsură şi „sintactice”) din vol. VI al seriei noi a *Atlasului lingvistic român II* (seria Petrovici; ALR II), la care se trimite susținut (vezi, de exemplu, p. 364-365), un proclamat avantaj al textelor „libere” față de cele „tematice” (*Introducerea* la PORȚILE DE FIER: XVII-XVIII) iese din discuție cel puțin în această privință.

2. Extensii realizate: studierea comunicării

2.0. Viziunea la care ne-am referit anterior este depăşită atunci când, pe aceeaşi bază documentară, este studiată, performant, problematica unor alte zone ale vorbirii, de exemplu atunci când interesul se îndreaptă spre comunicare.

2.0.1. Este meritul unor specialişti de a fi recunoscut (sau, de fapt, numai de a fi intuit) specificul activității desfăşurate de cercetători dialectologi, adică ce anume reprezintă interacțiunea lingvistică aflată la baza publicării textelor înregistrate de aceştia, aspect uneori prea puțin conştientizat (sau măcar „proclamat”) chiar de către aceştia.

O anchetă lingvistică proiectată corect şi bine condusă nu a fost încă, în niciun caz, la noi, o înregistrare cu aparatura mascată (experimente de gen au fost întreprinse de dialectologi francezi şi germani) şi, mai ales, nici o simplă prelevare de material de la o aşa-numită „maşină de vorbit” dialectal; această activitate reprezintă o formă specială de comunicare, şi anume una asupra modului cum se comunică într-un anumit mediu, asupra anumitor teme, cu vorbitori de clase diferite privind capacitatea lor de a accepta o „convenție” de lucru şi de a o pune în acțiune cu un investigator aparținând unui alt mediu intelectual şi profesional, a cărui preocupare nu se limitează doar la trăsăturile variabilei diatopice, ci are în vedere şi manifestări ale variabilelor diastratice şi diafazice.

2.0.2. Am analizat aceste aspecte ale cercetării dialectologice într-o monografie, publicată împreună cu doi colaboratori, în care am studiat problematica *anchetei dialectale* (în continuare: AD) *ca formă de comunicare*. Pornind de la imperativul necesității de a interpreta rezultatele ce țin seama de însăşi metodologia investigației, am insistat asupra unor componente esențiale, printre care considerarea cadrului sociocultural al întreprinderii, statutul partenerilor la acest act de comunicare şi relațiile dintre aceştia, desfăşurarea practică a demersului, respectiv analiza valorii rezultatelor AD în funcție de aceşti factori, aspecte asupra cărora nu considerăm necesar să revenim aici; cf. Dumistrăcel et alii 1997 (passim), unde am apelat şi la constatări din studii, semnate de numeroşi lingvişti români, începând cu Sever Pop, *Buts et méthodes des enquêtes dialectales* (1927), urmat de B. Cazacu (1957), Marius Sala (1957), Teofil Teaha (1968) sau Magdalena Vulpe (1971), referitoare la comentarii ale vorbitorilor asupra materialelor înregistrate în anchetele dialectale. Or, studiile din această categorie, examinând, cu subtilitate, prestațiile subiecților înregistrați şi relațiile dintre

BDD-V135 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:51:38 UTC)

interlocutori pe parcursul AD, au ca preocupare subiecte din zona pragmaticii (vezi, de altfel, pe alt plan, şi constatări făcute de Ionescu-Ruxăndoiu 1999: 14-15).

> Prezentarea a diferite aspecte ale AD din această perspectivă, pe baza textelor „dialectale", publicate între timp, le datorăm Ilenei Vântu, care se ocupă de un tip particular al conversației, acela dintre anchetator şi subiectul din anchetă. Într-un prim articol, pe bază de exemple din seria de TD pentru Oltenia şi Muntenia, ținând de AFLR, dar şi dintr-un volum de texte din zona Bistrița-Năsăud, autoarea citată ajunge la concluzia că forma de comunicare dintre cei doi interlocutori nu este un dialog propriu-zis, ci reprezintă un caz de „comunicare dirijată", interesul investigației îndreptându-se asupra cantității de informație solicitată şi, apoi, primită (Vântu 1991: 115, 119); în cel de al doilea articol, autoarea, preocupată de competența comunicativă reflectată (de data aceasta) de „dialogul" dintre lingvistul dialectolog şi subiectul din AD, urmăreşte, pe bază de exemple din T.DIAL.M., III, expresii ale competenței comunicative, manifestată prin reacțiile subiectului anchetat, selectând mărci lingvistice a două situații de comunicare: subiectul este conştient cu privire la diferențele dintre limbajul său şi cel al anchetatorului sau le ignoră (Vântu 1992: passim).

2.0.3. Paralel, din perspectiva informatizării atlaselor lingvistice regionale româneşti, pot fi evaluate înseşi posibilitățile de interpretare multiplă a rezultatelor anchetelor pe care le oferă sistemul codat de semnalizare, din programul ALR şi NALR, cu privire la elementele reprezentând diferite tipuri de variație din programul atlaselor respective (Dumistrăcel – Hreapcă 2008: passim). La acest din urmă aspect evaluarea ține seama de faptul că elemente ale respectivelor coduri impun lectura răspunsurilor de pe hărți şi din textele orale tot aşa cum, pe portativul unei piese muzicale, semnele grafice convenționale de tipul *bemol* sau *diez*, de exemplu, cer coborârea, respectiv urcarea cu un semiton a unei note.

> Dacă asemenea comparație poate şoca, atunci să ne reamintim faptul că, din domeniul muzicii chiar, printre semnele convenționale din transcrierea fonetică indicând elemente ale paraverbalului (ritmul) în ceea ce priveşte pronunțarea unui cuvânt sau a unei secvențe discursive, au fost împrumutate simboluri referitoare la tempoul muzical „lento" (cu grafia [L]) sau „allegro" ([AL]).

2.1. Un început pentru literatura românească de specialitate referitor la analiza conversației din perspectivă pragmatică pe baza vorbirii populare îl datorăm Sandei Golopența-Eretescu, care a întreprins o anchetă-experiment, cu înregistrarea unor discuții mai mult sau mai puțin libere, pe o tematică variată, ale unui grup de vorbitori dintr-o aşezare rurală, realizând un studiu ce cuprinde numeroase observații de natură metodologică şi orientări privitoare la teoria domeniului (Golopența-Eretescu 1979: passim), o contribuție prea puțin luată în considerare de lingvişti care s-au ocupat ulterior de pragmatica actului conversațional.

2.2. Dedicată tot conversației este o cercetare fundamentală referitoare la folosirea textelor „dialectale" ca material lingvistic pentru analiza pragmatică, publicată de Liliana Ionescu-Ruxăndoiu; volumul se intitulează *Conversația. Structuri şi strategii* (ediția I, 1995, iar a doua, „revăzută", 1999). Autoarea şi-a propus să ofere „sugestii pentru o pragmatică a românei vorbite" (subtitlul volumului), iar un prim aspect de

BDD-V135 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:51:38 UTC)

interes pentru trecerea în revistă de față îl constituie creditarea (relativă) a textelor în discuție în raport cu cele „obținute artificial", „fabricate sau elicitate", respectiv cu cele reprezentând „forme «rituale» de comunicare" (de tipul interacțiunii lingvistice didactice, sau a celei dintre medic şi pacient). Aceasta nu înseamnă că, pentru autoare, textele „dialectale" ar putea fi cotate drept tipul optim de material documentar pentru analiza pragmaticii comunicării.

Trecând peste criticile aduse corpusurilor de profil (pe care, însă, le vom aminti într-un paragraf următor, dat fiind faptul că acestea au fost preluate, deloc transparent, într-un articol recent, de o altă autoare; cf. § 2.4), valențele de studiu ale TD pentru cercetarea pe care a realizat-o Liliana Ionescu-Ruxăndoiu sunt convingător dovedite de subtilitatea de interpretare favorizată de exemplele selectate şi analizate în scopul ilustrării conceptelor abordate, cum sunt «comunicare orală şi scrisă», «pragmatică», «conversație» etc.; mențiuni aparte se impun (referitor la „nivelul microstructural"), în ceea ce priveşte discuțiile despre formele de deixis, ca şi despre strategiile politeții (Ionescu-Ruxăndoiu 1999: 84-117). În sfârşit, şi trecând, iarăşi, peste insuficiențe atribuite lipsei unei programări adecvate *ab initio* a înregistrării de TD din perspectiva „interpretării de ordin pragmatic" (p. 119), extragem câteva calități care sunt recunoscute de autoare corpusului folosit: ilustrarea caracterului „de universalii al unor forme de organizare a conversației" şi al unor „proceduri şi strategii comunicative", ca şi posibilitatea de a formula „sugestii de ordin metodologic" (p. 118). În aceste condiții, este greu de găsit, de fapt, alternativa documentară optimă, excluzând, bineînțeles, un corpus ideal (încă inexistent), pe care l-ar putea constitui o antologie-mamut a tuturor textelor ilustrând conversația în limba română, din diferite stiluri şi limbaje funcționale, cuprinzând beletristica de factură cultă şi populară, conversația relatată din genul epistolar sau din discursul didactic, inclusiv din cel catihetic al cultului ori din discursul jurnalistic etc.

2.3. Față de monografii la care ne-am referit anterior (cf. § 1.3.1-1.3.2), precizia necesară asupra perspectivei de studiu din care sunt utilizate TD ca material documentar, tot pentru investigarea pragmaticii comunicării, se găseşte chiar în titlul unei cuprinzătoare lucrări semnate de Magdalena Manu Magda. Autoarea şi-a propus ca obiect de studiu „româna vorbită regional", iar baza sa documentară este deosebit de extinsă: pe lângă cele reprezentând înregistrări proprii şi texte inedite din AFLR, sunt luate în considerare toate culegerile de TD publicate în ultimele decenii, mai puțin volumele (trei la număr) din seria Moldova şi Bucovina. Trebuie subliniată o caracteristică, avantajoasă, a acestei investigații: abordarea pragmaticii comunicării din perspectivă comparativă interculturală (prin examinarea problemelor abordate şi în texte orale în limba germană). Principala rezervă a autoarei față de TD de tip „clasic" este că anchetele pe baza cărora au fost înregistrate acestea nu au fost *orientate pragmatic*, ceea ce ar presupune, printre altele, de exemplu, „o atitudine pragmatică din partea anchetatorului"; autoarea susține necesitatea „pragmatizării dialectologiei", prin accentul pus pe considerarea funcției comunicative a dialectului (Manu Magda 2003: 44). Evident, ne putem imagina anchete cu orientarea numită (şi) în mediul dialectofon,

BDD-V135 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:51:38 UTC)

dar acest interes de studiu nu poate însemna însăşi reorientarea *ad-hoc* a dialectologiei. Considerăm că anchetele proiectate „pragmatic" ar reprezenta doar un tip de anchete-experiment, pentru un corpus demonstrativ privind performanța în materie; etno- şi sociotextele orale în cod dialectal trebuie să reflecte vorbirea naturală, urmând ca, pe baza lor, să fie extrase trăsăturile relevante din perspectiva pragmaticii la acest nivel.

> Programat prin excelență „pragmatic", dar unidirecționat, este discursul publicitar, urmărind performanța prin empatie, seducție şi incitare, cu enunțuri ale unui emițator omniscient, modelate cu punerea în operă, preponderent, a funcției conative a limbajului, şi care se caracterizează, practic, prin absența feedback-ului *verbal* (dinspre un *destinatar*).

În ultimă instanță, viziunea realistă pe acest teren, măsura lucrurilor, este cea la care trimite însăşi Magdalena Manu Magda, citându-l pe Emanuel Vasiliu (*Introducere în teoria limbii*, 1992), care a susținut că, dat fiind „examenul sistematic şi amănunțit, întreprins de dialectologi" din perspectiva relației semn – agent (obiectul pragmaticii), „suntem îndreptățiți să considerăm că întreaga dialectologie (independent de metodele concrete pe care le utilizează) reprezintă o abordare pragmatică a sistemului lingvistic" (*ibidem*, p. 44).

Oricum, independent de lipsa unei programări speciale, toate TD folosite i-au furnizat autoarei exemple semnificative pentru analiza a multiple aspecte ale pragmaticii comunicării, printre care, de exemplu, sunt remarcabile cele referitoare la „formulele inițiatoare" (Manu Magda: 113-122) şi, în ansamblu, la schițarea tipului pragmatic al limbii române, chiar cu delimitarea unor caracteristici de natura geografiei lingvistice.

2.4. Un titlu provocator pentru tema acestei secțiuni îl constituie cel formulat de Rozalia Colciar: *Textul dialectal din perspectivă pragmatică*. Nu ne oprim asupra tezelor înregistrate şi asupra analizelor întreprinse de autoare, deoarece, cu unele excepții (referirile la contribuții ale Elenei Dragoş), noutatea lor este relativă. Parcurgând textul articolului, avem, frecvent, impresia unui „déjà lu". Aceasta pentru că ies în evidență o serie de similitudini... frapante cu enunțuri pe care le găsim la Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, referitoare la corpusul de texte necesar cercetării, la alegerea pentru studiu a textelor „dialectale" şi la specificul comunicării reflectat de acestea.

Câteva exemple.

[a] la Colciar:

> „... lipsa unui corpus de date referitoare la studierea comunicării orale curente, spontane ne-a determinat să ne oprim asupra textului dialectal, care, deşi nu oferă o imagine completă asupra mecanismelor reale ale procesului de comunicare, permite totuşi punerea în evidență a caracterului de «universalii» al unor aspecte specifice, din perspectivă pragmatică"; „Desigur că datele din textele dialectale culese prin metoda anchetei pe teren nu pot avea acelaşi grad de relevanță ca şi datele obținute prin conversațiile spontane. Comunicare provocată, textul dialectal are, cel mai adesea, aspectul unui monolog adresat, iar statutul anchetatorului, ca «outsider», este mai degrabă similar cu acela al auditorului decât cu cel al receptorului" (*op.cit*., p. 233);

BDD-V135 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:51:38 UTC)

[b] la Ionescu Ruxăndoiu (deşi în *Bibliografia* de la Colciar, *Textul*, figurează ediția din 1995 a lucrării publicate de Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, citãm, ca şi mai sus, după cea de a doua ediție a acestei autoare, care nu prezintă deosebiri față de prima):

> „... o cercetare asupra comunicării orale curente – oricare ar fi orientarea ei teoretică – este dificil de realizat din cauza absenței unui corpus de texte adecvat"; „Corpusul utilizat în această lucrare este cel furnizat de câteva volume de texte dialectale, publicate după 1965"; „... textele culese prin metoda anchetei pe teren nu pot avea acealaşi grad de relevanță pentru determinarea caracteristicilor comunicării directe curente ca şi datele obținute prin înregistrarea unor conversații spontane" [cu trimitere la distincții stabilite de Kerbrat-Orecchioni]; „... în interpretările propuse, ne-am străduit în permanență să ținem seama de natura particulară a raporturilor de comunicare stabilite în cursul anchetelor dialectale: comunicare provocată (şi nu spontană), cu un *outsider*..."; „... statutul anchetatorului este mai degrabă similar cu cel al auditorului decât cu cel al receptorului..." (*op. cit*., p. 9, 10); „folosirea materialului dialectal pentru analiza conversației... pune în evidență caracterul de *universalii* al unor forme de organizare a conversației..." (p. 118).
>
> Notăm faptul că la studiul Lilianei Ionescu-Ruxăndoiu autoarea citată apelează direct doar atunci când face referire la specificul conversației ca obiect de studiu pentru pragmatică (Colciar, *Textul*, p. 234).

În plus, ceea ce atrage în mod surprinzător atenția referitor la poziția acestei autoare în raport cu cercetarea pe care o întreprinde este şi o confuzie de planuri; pornind de la insatisfacții (reale sau conjuncturale) constatate la nivelul unor *materiale oferite de cercetările dialectologice*, Rozalia Colciar crede, în *Concluzii*, că vinovată de unele neîmpliniri privind oferta de interpretare ar fi însăşi… *dialectologia*! Iată punctul său de vedere:

> „Având drept obiect de studiu descrierea variabilității lingvistice pe axa diatopică, dialectologia, ca disciplină lingvistică, se confruntă cu necesitatea nu numai a reinterpretării materialului pe baza unor noi metode, ci şi cu o lărgire a obiectului său cadru, respectiv de la tratarea onomasiologică, de tip clasic, la o abordare semasiologică, care să studieze sensul semnului lingvistic în legătură cu contextul structural în care el funcționează" (Colciar, *op.cit*., p. 236; pentru relația dialectologie – onomasiologie – pragmatică, cf. Manu Magda, 2003: 44).

Or, nu numai că nu putem aproxima, *pro domo*, obiectul preocupărilor dialectologiei (confundând-o cu abordări particulare ale *exegezei pe baza materialelor dialectologice* sau reducând-o la acest ultim aspect), dar nu putem pierde din vedere, în primul rând, faptul că proiecția onomasiologică constituie obiectul *hărților* lingvistice (dar există şi texte *tematice* cu acest profil), iar, în al doilea rând, realitatea că există şi hărți consacrate semanticii, o problemă discutată, într-un studiu special, de I. Mării, care comentează realizări de profil din atlasul regional al Banatului şi din cel al Moldovei şi Bucovinei (Mării 2002: 137-139).

Evident că nu este cazul să forțăm uşi deschise şi să ignorăm căi ce au dus la câştiguri exegetice; cartografiate, rezultatele cercetărilor dialectologice au furnizat teme (şi continuă să preocupe) din perspectiva onomasiologiei (prin numeroase studii de tipul

BDD-V135 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:51:38 UTC)

„Termeni pentru noțiunea de… în graiurile populare, pe baza ALR"), care implică, fără excepție, importante aspecte semantice, dialectologia, în ansamblu, ne ambiționând să se substituie onomasiologiei ori semasiologiei. Iar apelul la textele „orale" pentru cercetarea din perspectiva pragmaticii a dat rezultate viabile, dovedite de investigațiile la care ne-am referit anterior (§ 2.2 - 2.3).

2.5. De fapt, în proiecțiile de analiză critică a TD din perspectiva pragmaticii comunicării lipseşte, din partea exegeților, asumarea deschisă, ca problemă de principiu, a faptului că subiectul înregistrat în anchetele dialectale nu este un simplu robot cu reacții standard, practicând, invariabil, unul şi acelaşi registru al unui discurs (eventual limitat), fie în ceea ce priveşte textele tematice, fie cele narative; înseşi posturile comunicative, diverse, şi manifestările variate ale prestațiilor analizate în lucrările semnate de Liliana Ionescu-Ruxăndoiu şi Magdalena Manu Magda impun considerarea unei asemenea realități. Pe de altă parte, putem observa că, în general (cu excepția citată în § 2.0.2), nu s-a insistat asupra unui tip deosebit de texte, cele care reflectă dialogul, chiar cu statutul de replici inegale, dintre anchetator şi interlocutorul său, iar „conversația dirijată" (nu de „extorcare") este una din metodele clasice ale anchetei dialectale, în toate ipostazele ei, prin care aceasta câştigă în naturalețe, fiind preferată de unii dialectologi spre a evita, de exemplu, rigiditatea aplicării unui Q (cf. Dumistrăcel et alii 1997: 116-119). Totodată, nu se ține seama nici de faptul că anchetatorul (oricare anchetator) ar fi numaidecât un performer absolut din perspectivă maieutică; de exemplu, un specialist de talia lui Jean Séguy nu ezită chiar să-şi prezinte propriile limite din acest punct de vedere, atunci când îşi schițează propria-i „fişă de anchetator" (pentru discuția asupa ansamblului problemei, cf. Dumistrăcel et alii 1997: 87-93).

> Iată o observație privind inadecvarea prestației dialectologului: textele pe tema „Cum se taie porcul" publicate în T.DIAL.M., I şi PORȚILE DE FIER au fost înregistrate exclusiv de la informatoare femei, ceea ce a dus, inițial, chiar la replici de genul „nu ştiu cum să vă povestesc", „bărbații îl face, nu femeile", „îl tăiem mai mulți oameni" (Hreapcă 1975: 143).

3. O extensie necesară: perspectiva etnolingvistică

3.0. În pofida aşteptărilor sugerate de însuşi punctul de pornire al întreprinderii, aspectul care a fost mai puțin evidențiat îl constituie importanta componentă de prezentare şi cunoaştere *etnografică*, respectiv *etnolingvistică* a textelor orale culese şi publicate în transcriere fonetică de dialectologi, în cadrul programelor directe de geografie lingvistică sau al altor programe.

3.1. Din perspective de studiu la care ne vom referi în continuare, sursele de geografie lingvistică au fost puse la contribuție semnificativ, aspect pe care îl ilustrăm sumar, cu mențiunea că nu vom trimite la studiile, extrem de numeroase, pentru care informații din hărți şi din volume de TD constituie doar *surse paralele* de documentare.

3.1.1. Se poate aprecia că epoca de vârf privind valorificarea, prin articole şi studii, a rezultatelor reprezentând aportul investigațiilor de geografie lingvistică pentru cunoaşterea stărilor de limbă din graiurile populare româneşti, o constituie deceniile al patrulea – al nouălea din secolul trecut, începutul, exemplar, aparținându-i lui Sever

BDD-V135 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:51:38 UTC)

Pop, autor al *Atlasului lingvistic român I*. În prezentarea, sumară, ce urmează, suntem nevoiți să lăsăm de o parte studiile, iarăşi numeroase, tratând probleme de fonetică, fonologie, morfologie şi sintaxă, respectiv de istoria limbii. Interesul nostru tematic se mărgineşte la lexic şi, iarăşi, cu o nouă delimitare: vom invoca doar cercetările care, dintr-o perspectivă largă, au tangență cu etnolingvistica, sub semnul înfățişării tiparului mental, respectiv al modelului etnic reflectat de limba română.

> Precizăm că, în continuare, vom trimite doar la numele celor mai semnificativi autori ce au semnat studii de profil, titlurile respective fiind consemnate la Rusu 1984: 775-839 (capitolul *Bibliografie*).

Din perspectiva, mai largă, anunțată, considerăm necesar să amintim, pentru cunoaşterea unui tipar/model etnic reflectat de limba română, studiile referitoare la terminologia corpului omenesc (Sever Pop, Emil Petrovici, Iorgu Iordan, B. Cazacu, V. Arvinte) şi a bolilor (Valeriu Rusu, Ştefan Giosu, Lucreția Mareş), la terminologia înrudirii (Marius Sala, V. Scurtu), la termeni din calendarul popular: nume ale sărbătorilor creştine (Sever Pop) sau nume ale lunilor anului (Rodica Orza), respectiv la influențe, prin contactul direct dintre vorbitori, în diferite epoci, ale unor limbi străine asupra lexicului limbii române (G. Mihăilă, V. Arvinte, I. Lobiuc).

3.1.2. Componenta *etnolingvistică* propriu-zisă a rezultatelor anchetelor dialectale din zona geografiei lingvistice a făcut încă prea puțin obiectul unor cercetări complexe de profil; şi în acest caz, ne putem referi, în special, ca şi în ceea ce priveşte preocupările invocate anterior, la rezultatele consemnate pe *hărți* din atlasele lingvistice, cum este cazul mai multor articole şi studii pentru a căror tematică trimitem, de asemenea, la *Bibliografia* de la Rusu 1984 (indicând, în cele ce urmează, doar pagina din acest volum). Le considerăm semnificative de exemplu, pe cele referitoare la terminologia păstorească (Sever Pop, Marius Sala: 821, respectiv 828), terminologia agricolă (unelte, specii de terenuri arabile; Stelian Dumistrăcel: 799), terminologia casei (Ion Ionică: 806), terminologia viticolă (Victorela Neagoe: 813), terminologia cânepii (Elena Comşulea: 795). Trebuie să observăm că, de regulă, în mod surprinzător, autorii citați nu au apelat la *texte* din sursele de geografie lingvistică apărute până la publicarea contribuțiilor respective (poate şi datorită faptului că hărțile reprezintă surse documentare mai uşor de consultat!).

> Pe lângă utilizarea corpusurilor de TD direct din perspectiva pragmaticii (cf. § 2.2-2.3), ca excepții în ordinea de idei la care ne referim, putem însă cita cel puțin două situații: întreg materialul din Petrovici 1943 a fost pus la contribuție de Marius Sala pentru studierea fenomenelor de fonetică sintactică (Sala 1955) şi, de asemenea, având însă tangențe cu pragmatica, de Stelian Dumistrăcel, paralel cu excerptarea materialului din hărțile ALR I şi ALR II, într-un studiu monografic de sociolingvistică, consacrat influenței limbii literare asupra graiurilor dacoromâne (Dumistrăcel 1978). La rândul lor, cele trei volume de TD din seria Muntenia au fost prospectate de B. Cazacu pentru a ilustra variația lingvistică în graiurile din această provincie din perspectiva statutului social şi cultural al vorbitorilor de diferite vârste şi sexe (Cazacu 1976).

BDD-V135 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:51:38 UTC)

3.2. Totuşi, o componentă de bază a textelor orale dialectale o constituie investigarea etnolingvistică a mediului rural.

3.2.1. La publicarea volumelor de texte din programul AFLR, dar şi a celor realizate pe baza altor programe, interesul pentru acest domeniu, cel puțin în cursul anchetelor, este mărturisit în termeni expliciți;.Consemnăm câteva enunțuri:

> [Pe baza *convorbirilor tematice* au fost înregistrate texte care] „se referă, în special, la îndeletnicirile vieții rurale specifice diferitelor regiuni sau la tradiții şi obiceiuri folclorice" (T.DIAL.O.: XX); [în cadrul aceleiaşi preocupări] „cercetătorii au avut în vedere şi consemnarea unor elemente etnografice, pe cale de dispariție, specifice regiunii anchetate"; (intervine, apoi, o triere ținând de publicare:) „astfel de texte au fost, însă, incluse în volum numai în măsura în care interesului etnografic i se asocia unul lingvistic" (T.DIAL.M., I: XIII-XIV; de fapt, acest criteriu de selecție este pus în aplicare în cazul tuturor textelor publicate!); [de la informatori vârstnici] „s-au cules numeroase texte care atestă tradiții, obiceiuri, procese de muncă pe cale de dispariție" (T.DIAL.D.: XIII); [textele tematice] „au fost obținute la o întrebare precisă a anchetatorului, vizând fie desfăşurarea unor activități curente, adeseori cu caracter productiv (cultura cerealelor, a cânepii, a viței de vie, construirea unei case, oieritul şi prelucrarea laptelui...), fie aspecte etnografice şi folclorice..." (PORȚILE DE FIER: XVI). Aceeaşi preocupare s-a aflat, pe de altă parte, la baza selecției textelor pentru publicare: „Având în vedere trăsăturile specifice zonei (ocupațiile, bogăția obiceiurilor), din categoria textelor tematice, comparabile, au fost transcrise, din fiecare localitate, texte despre oierit, despre nuntă, despre diverse obiceiuri etc." (T.DIAL.B.N: XI-XII).

3.2.2. Specificul publicațiilor din seria NALR. Moldova şi Bucovina şi, apoi, corelarea textelor cu tematica întrebărilor din Q au fost remarcate de specialişti de la apariția primelor volume din seria respectivă. Într-o recenzie la aceste lucrări, în care a fost subliniată bogăția informațiilor cuprinse în notele de pe marginea hărților (de sub secțiunea II) din primul volum al NALR.Mold.Bucov. şi în prezentarea localităților cercetate şi a informatorilor anchetați (din volumul introductiv la *Atlas*, intitulat *Date despre localități şi informatori*), Magdalena Vulpe se referea, de exemplu, la tematica, evaluată drept complexă, a lucrării:

> „Les informations contenues dans l'atlas dépassent largements les buts envisagés par le questionnaire. Les riches commentaires notés en marges des cartes ainsi que l'inestimable matériel accumulé dans le volume introductif intéressent la dérivation, la syntaxe, la stylistique, la sociolinguistique, l'onomastique, la dialectologie subjective ou folklorique – et, en dehors de la linguistique, l'ethonologie, la démographie, ainsi que ce qu'on pourrait nommer l'histoire folklorique, apparemment plus vivantes en Moldavie qu'ailleurs" (Vulpe 1988: 464).

Preocuparea pentru etnografie, pe baza programului de anchetă, a constituit, de altfel, o constantă şi la publicarea următoarelor volume de hărți, ca şi a volumelor de texte, în acest caz fiind datorată specificului înregistrărilor, aspect la care s-a referit, de asemenea, regretata noastră colegă într-o recenzie-studiu, publicată la apariția primului volum de *texte* din seria NALR.Mold.Bucov.; Magdalena Vulpe făcea o distincție între „două tipuri, sau două şcoli de dialectologi: cei formați în ancheta cu chestionarul şi cei

BDD-V135 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:51:38 UTC)

formați în culegerea (şi transcrierea) de texte", interesul celor dintâi dirijându-se spre problematica chestionarului" (Vulpe 1994: 244); vezi şi observația privind intervențiile anchetatorului în text, care urmăresc „obținerea unei cantități maxime de informații – etnografice sau de tehnică populară" (p. 243).

Aceeaşi distinsă specialistă, în aceeaşi recenzie, a subliniat, în stilul său personal, colorat, şi calitatea, aşadar valoarea documentară, a fotografiilor publicate de noi în secțiunea „Ilustrații" a aceluiaşi volum:

> „Autorii au pus accentul pe elementul etnografic, 112 din cele 129 de fotografii reprezentând obiecte, unelte şi clădiri din gospodăria țărănească, grupate tematic. Remarcabile ca realizare (numai cine a făcut teren ştie ce înseamnează să scoți un război de țesut în curte, la soare, sau să găseşti ambianța în care o furcă de tors se distinge, în imagine, de un gătej), în majoritatea lor surprinzător de bine reproduse (surprinzător în raport cu calitatea hârtiei!)..." (Vulpe 1994: 241).

3.2.3. În ceea ce priveşte „oferta", concludent este, de exemplu, şi faptul că în *Anexa* la Coteanu 1961: 189-257, remarcăm prezența, alături de textele narative sau folclorice, a numeroase expuneri pe teme etnografice, încă o probă că dialectologia este strâns legată de cultura materială populară. Iată câteva domenii reflectate de textele din această *Anexă*: muncile agricole, prelucrarea laptelui, lâna şi cânepa, păstoritul, creşterea viermilor de mătase, construirea unei case, portul popular, ocupații domestice, lucrul la pădure şi prelucrarea lemnului, plutăritul, lucrul la puțurile de petrol etc.

Pe de altă parte, pentru orientarea spre etnolingvistică a înregistrărilor de teren publicate în volumele din seria de sub genericul AFLR sau în cadrul altor programe, respectiv ca parte a unui atlas regional (NALR.Mold.Bucov.), elocventă este ponderea acestor texte, care iese în evidență prin simpla consultare a indicilor tematici ai volumelor de TD (pentru relația texte dialectale – etnotexte, cf. şi Manu Magda 2003: 58-59).

Exprimându-ne surprinderea (şi regretul) că textele din aceste culegeri nu au fost încă puse la contribuție pentru analize etnolingvistice extinse, considerăm că, înainte ca studii de acest profil să fie realizate, bogatele informații de gen pot fi valorificate cu maximă eficacitate în proiectata serie actualizată a *Dicționarului limbii române* al Academiei (volumele de *texte dialectale* la care ne-am referit figurează în bibliografia *seriei noi* a DLR, paralel cu volumele de hărți lingvistice ale atlaselor regionale; cf. DLR 2006: LXXXIX, respectiv LXXIX, pentru PORȚILE DE FIER).

4. Aplicație

4.0. În cele ce urmează, încercăm să susținem dezideratul exprimat mai sus printr-o aplicație efectuată cu ocazia redactării volumului IV din NALR. *Moldova şi Bucovina* (sub tipar).

4.1. Pentru a oferi redactorilor articolelor din DLR, la reeditarea actualizată a acestuia, posibilitatea de a face translarea de la hărțile lingvistice din atlase la volumele de texte, care cuprind infinit mai multe informații față de prezența cuvintelor notate pe hărți, ne-am propus, ca obiectiv principal, corelarea dintre cele două corpusuri, prin

BDD-V135 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:51:38 UTC)

trimiterea sistematică, pentru fiecare hartă cu profil etnografic, la expunerile tematice din volumele de texte, operație pe care o numim „cuvinte şi discursuri”. Punctul de plecare este cunoscuta viziune de cercetare „cuvinte şi lucruri” („Wörter und Sachen”), perspectivă din care, paralel, facem trimiteri la imaginile foto prelevate în timpul anchetelor, publicate în secțiunea intitulată „Ilustrații” a volumelor de texte din seria NALR.Mold.Bucov.

Realizarea corelației „cuvinte şi discursuri” ne-a fost sugerată de faptul că vol. IV din atlasul lingvistic al Moldovei şi Bucovinei cuprinde răspunsurile la întrebările din porțiunea 1222–1525 a *Chestionarului NALR*, reprezentând capitolele 7. *Cânepa* (*prelucrarea ei*), 8. *Pădurea* (*flora şi fauna ei*), *vânătoare*, *pescuit* şi 9. *Hrană*, *îmbrăcăminte*, *încălțăminte*.

Este uşor de constatat că tematica acestei porțiuni oferă posibilitatea cunoaşterii (în mare parte retrospectiv) a terminologiei unor domenii de mare interes din mediul rural românesc. Cu toate că pe hărțile lingvistice nu se înregistrează, punct cu punct, doar cuvinte „izolate” (eticheta Petrovici; cf., mai sus, § 1.1), acestea fiind frecvent însoțite, în notele de sub II, de sinonime şi, de la caz la caz, de observații privind variația diastratică, diatopică, diafazică şi chiar de enunțuri-explicații dezvoltate, informațiile furnizate sunt, totuşi, preponderent lexicale. Dacă, în general, textelor le revine privilegiul de a constitui un „film cu imagini mişcătoare” al graiurilor „în mers” (Petrovici, *loc.cit*.), atunci când ne referim la o tematică etnografică, trebuie să particularizăm situația în sensul cunoaşterii unei terminologii în *dinamica vorbirii*, al prezenței cuvintelor în descrieri ale uneltelor şi ale operațiilor ce se execută cu acestea, plasate într-un context larg, începând cu pregătirea terenului (când este vorba de plante cultivate), până la produsele obținute, circulația acestora, sau la modificările survenite în timp cu privire la toate aspectele amintite etc.

Am extrapolat judecata de valoare Emil Petrovici citată anterior în două direcții de evaluare: „cuvinte şi lucruri”, respectiv „cuvinte şi discursuri”. Pentru componenta etnografică a *Atlasului* prezintă interes deosebit construcția şi înfățişarea obiectelor, în special a uneltelor numite prin termenii înregistrați, pentru care în timpul anchetelor s-au făcut numeroase fotografii, dincolo de cele impuse de Q; pe de altă parte, în ceea ce priveşte vorbirea, discursul propriu subiecților înregistrați, concludente sunt enunțurile în care apar lexemele respective.

4.2. Baza de date

4.2.0. Pentru graiurile din Moldova şi Bucovina, după înregistrările pe bandă magnetică de pe teren, au fost transcrise fonetic şi publicate până acum trei volume de etnotexte şi sociotexte, pentru sudul rețelei de anchetă a *Atlasului*, zonă ce prezintă o anumită individualitate lingvistică (cf. § 4.3).

4.2.1. În mod practic, s-a procedat astfel: pe porțiunea marginală a paginilor pe care sunt imprimate hărțile (H) şi pentru textele redactate sub formă de material necartografiat (MN), în încheierea prezentării informațiilor lingvistice de bază, într-un paragraf numerotat cu [IV], am făcut trimiteri la materiale publicate în volumele de texte, utilizând sigla [F] pentru trimiterile la imagini foto şi sigla [T] pentru trimiterile la expuneri

BDD-V135 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:51:38 UTC)

tematice ale informatorilor, în ordinea prezentată în continuare: numele referentului, numărul şi fascicula volumului (de ex., I/1), cifra următoare reprezentând pagina din volum (p.); pentru [F], urmează numărul planşei din volumul de texte (pl.) şi numărul figurii (fig.); în paranteză, se indică, apoi, numărul punctului de anchetă din rețeaua NALR.Mold.Bucov., urmat de numele localității: comuna (eventual satul şi comuna) şi sigla reprezentând numele județului (Bc. = Bacău, Gl. = Galați, Vn. = Vrancea. Vs. = Vaslui). Textul este segmentat, pentru fiecare din aceste grupări de informații, prin simbolul ►.

4.2.2. De exemplu, pentru MN cu răspunsurile la întrebarea [1263] „Ițe", trimiterile de corelare sunt următoarele:

> IV. **[F]**: „Ițe" ► [T.DIAL.M.B.] **I/1**: p. 327, pl. F2, fig. 92, ~ cu scripeți (616. Băcani, Vs.); ► **I/2**: p. 306, pl. F2, fig. 177, ~ la stativele în funcțiune (668. Nereju, Vn.); fig. 182, dispozitiv de tip arhaic pentru „schimbatul ițelor"; în locul rotițelor (scripeți) apar două „cumpene" (667. Nistoreşti, Vn.); ► **II/1**: p. 297, pl. D1, fig. 130, ițele şi spata (597. Tuleşti, Dragomireşti, Vs.); fig. 132, ițele, pe scheletul stativelor (600. Pungeşti, Vs.); p. 299, pl. D 3, fig. 143, ~ (669. Olteneşti, Vs.); p. 300, pl. D 4, fig. 148, ~ (622. Stănileşti, Vs.); fig. 149, ițele, detaliu (622. Stănileşti, Vs.); ► vezi, sub IV, la H. [370] „Război (de țesut)".
>
> **[T]**: „Lucrul la cânepă" ► [T.DIAL.M.B.] **I/1**: p. 19–20 (616. Băcani, Vs.); p. 36–37 (626. Vetrişoaia, Vs.); p. 78–79 (630. Bereşti-Sat, Bereşti, Gl.); p. 126–127 (634. Vârlezi, Gl.); ► **I/2**: p. 17–18 (652. Umbrăreşti, Gl.); p. 27–28 (653. Mirceştii Vechi, Vânători, Vn.); ► **II/1**: p. 85–86 (597. Tuleşti, Dragomireşti, Vs.); p. 110–111 (606. Ivăneşti, Vs); p. 123–124 (611. Corodeşti, Ghergheşti, Vs.); p. 167–168 (619. Olteneşti, Vs.); p. 187–189 (620. Tătărani, Vs.); p. 221–223 (624. Vutcani, Vs.); ►cf. şi „Țesutul la cânepă" ► **I/1**: p. 90–91 (631. Cârja, Murgeni, Vs.); ► **I/2**: p. 27–28 (653. Mirceştii Vechi, Vânători, Vn.); cf. şi **[F]**: „Cânepă [murată] pusă la uscat, rezemată de un gard; I/1, p. 313, pl. F, fig. 214 (665. Rotileştii Mari, Câmpuri, Vn).

4.2.3. Termenii ce apar ca nume de unelte sau ale altor realități materiale în trimiterile de sub [IV] pot confirma răspunsurile de pe [H], completându-le prin referiri la diferite caracteristici sau detalii (întrebuințare, formă, dimensiuni etc.), sau pot aduce informații suplimentare, în primul rând de natura sinonimiei.

Cele mai multe trimiteri la ilustrații (semnalate, aşadar, prin sigla [F]) apar pentru temele „Cânepa" (cu numeroase unelte de prelucrare a firelor plantei respective: meliță, piepteni, ragilă, furcă, vârtelniță, sucală, război de țesut etc.), ca şi pentru „Moară" şi „Piuă". Cât despre trimiterile la etnotexte (semnalate prin [T]), sunt numeroase, de asemenea, cele referitoare la „Cânepă", la preparatele din făină de grâu (pâine, plăcinte, cozonac) şi din făină de porumb, ca şi pentru numele de culori (pentru care importante sunt numele de culori vegetale). Mai puțin numeroase, dar tot atât de importante sub raport etnolingvistic, sunt trimiterile la texte (uneori şi la ilustrații) reprezentând temele „Pădurea", „Pescuitul", „Îmbrăcămintea" şi „Încălțămintea".

4.2.4. Trimiterile la [T] urmăresc preponderent lexicul (eventual şi derivarea), tratat din perspectivă lexicografică; din această perspectivă, prezintă interes în special cazurile în care s-au înregistrat mai mulți termeni. Am urmărit, în primul rând, referitor la denumirile obiectelor sau ale acțiunilor etc. pentru care trimitem la textele transcrise

BDD-V135 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:51:38 UTC)

fonetic (dar şi la ilustrații din planşele de la sfârşitul volumelor de texte), evidențierea variației diatopice *intradialectale* şi *interdialectale*.

Iată un exemplu privind reflectarea variației diatopice *intradialectale*: față de *stative*, termen caracteristic ariei nordice a subdialectului moldovenesc, *războ*i (*de țesut*) reprezintă denumirea specifică graiurilor din aria sudică; în acelaşi timp, avem informații şi pentru variația diatopică *interdialectală*, ultimul termen fiind şi o caracteristică a graiurilor munteneşti învecinate. În al doilea rând, din perspectiva variației diatopice intradialectale, gruparea termenilor este de natură să înfățişeze diferite aspecte ale diversității lexicale a zonei sudice a subdialectului moldovenesc; de exemplu, în graiurile din această zonă, alături de *sucală* au fost înregistrate denumirile *fus de letcă* şi *cicâric*, ultima cu variante fonetice; sau, pe lângă *drojdie*, în aceste graiuri apar termenii *maia* şi *țaică*; cf. şi diferențele dintre semnificația termenilor *sarmale* (*sărmale*) şi *găluce*.

4.2.5. În alte cazuri, variația lingvistică înregistrată reflectă o problematică lexicală pe teren dacoromânesc: ne putem referi, de exemplu, la concurența între termenii *urzoi* – *urzitor* – *urzitoare* sau la cazul *meliță* (respectiv *bătător*), interesant în primul rând pentru utilizarea unor tipuri deosebite ale uneltei, exprimată denominativ prin derivare: *melițuică*, *melițoi*). Atenția noastră se îndreaptă spre o informare aprofundată a utilizatorului Atlasului (în primul rând a lexicografului), referentul fiind urmărit prin corelații tematice; de exemplu, au fost selectați, dincolo de termenul-intrare, şi termeni (secundari) ce apar în descrierea unor practici (de exemplu, *bulgur* în textele referitoare la prepararea sarmalelor), după cum referentul a putut fi urmărit şi prin corelații tematice ocupaționale (de exemplu, pentru *peşte*, se fac trimiteri la textele referitoare la „pescuit").

4.3. Posibilități actuale de valorificare

4.3.1. În momentul de față, după publicarea volumelor de hărți din seria Oltenia, Maramureş, Muntenia şi Dobrogea, respectiv a primelor volume din seriile Transilvania, Banat, Crişana şi Moldova şi Bucovina, corelarea informațiilor din hărțile acestora cu datele din volumele de texte apărute nu se mai poate face (autorii NALR.Mold.Bucov. vor pune în aplicare inovația descrisă anterior în volumele V – VI).

4.3.2. În aceste condiții, pentru corelarea de tip „cuvinte şi lucruri" – „cuvinte şi discursuri" (aşadar a informațiilor din *hărți* şi din *texte*), pentru volumele publicate până în momentul de față din seriile NALR – ALRR, considerăm că este necesară alcătuirea unui volum cuprinzând, în primul rând, informațiile din indicii tematici ai tuturor volumelor de texte, care, la redactarea cuvintelor din seria revizuită a DLR, ar urma să fie consultat paralel cu volumele de hărți. O secțiune aparte a volumului propus ar putea să cuprindă indicele ilustrațiilor publicate (ca fotografii) în volumele de TD.

Pentru o exemplificare a posibilităților de corelare de tip „cuvinte şi discursuri" având ca obiectiv o singură temă, putem trimite, de exemplu la titlul „Cânepa" (aceasta însemnând, de fapt, informații privind nume de acțiuni, de unelte, de produse etc.); pentru acest domeniu, după *indicii tematici* ai volumelor respective (la care vom trimite), găsim „discursuri" în volumele de texte pentru graiurile din Oltenia (T.DIAL.O.: 433), din zona Bistrița-Năsăud (T.DIAL.B.N.: 361), din zona Porților de Fier (PORȚILE DE

BDD-V135 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:51:38 UTC)

FIER: 309); elocventă este oferta în cazul graiurilor din Muntenia, pentru care, în cele trei volume apărute, sunt publicate nu mai puțin de 79 de texte pe tema respectivă (cf. T.DIAL.M., III: 1234).

4.3.3. Din păcate, cele mai multe din volumele de TD din programul AFLR nu cuprind ilustrații fotografice; acestea sunt prezente, totuşi, în T.DIAL.M., III (p. 101-109) şi în T.DIAL.B.N. (p. 367-372), prea puțin realizate ca reproducere tipografică şi cu predominarea celor reprezentându-i pe subiecții înregistrărilor, eventual cu fotografii de grup ale localnicilor, de interes, totuşi, pentru cunoaşterea portului popular. Informații de factură etnografică segăsesc în fotografiile unor unelte, ale elementelor habitatului etc. De exemplu, în T.DIAL.M., III apar fotografii având ca obiect războiul de țesut (fig. 32), plugul şi prăşitoarea (fig. 11, 12), instrumente din domeniul olăritului (fig. 17-20), o unealtă pentru prelucrarea bumbacului (fig. 13), detalii din construcția casei (fig. 24, 34), o târlă (fig. 31), beciuri (fig. 50, 51). În T.DIAL.B.N, s-au publicat fotografii privind cânepa: melițatul, torsul (fig. 18, 19), fântâna (fig. 2), moara de apă (fig. 17), imagni ale unor case vechi (fig. 4, 11) sau reprezentând ulițe ale satelor (fig. 1, 12).

5. Concluzii de etapă

5.1. Indiferent de raportarea la programul NALR sau la cel al AFLR, materialele lingvistice publicate sub titlul de „texte dialectale", ca demers de geografie lingvistică românească, se prezintă ca o contribuție importantă de etnolingvistică. Acest aspect derivă, mai întâi, din însăşi viziunea inițială Petrovici asupra volumului *Texte dialectale* din 1943 (cf. § 1.0.2.1), subsumată proiecției atlaselor lingvistice româneşti din a doua generație, după concepția şcolii de geografie lingvistică Jaberg – Jud, pusă în operă prin celebrul *Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz* (Zofingen, 8 volume, 1928-1940). Aşadar, atlasele lingvistice româneşti de după Weigand (*Linguistischer Atlas des dacorumänischen Sprachgebiets*, 1909, unul fonetic şi lexical), respectiv ALR I (în special prin volumul al doilea) şi ALR II/I, acesta printr-o susținută preocupare pentru etnolingvistică (vezi secțiunile B şi C), dar mai ales volumele I – V din ALR II *serie nouă*, au avut la bază un chestionar inspirat de profilul atlasului Jaberg – Jud, orientare ce s-a transmis, fidel, în Chestionarul NALR şi, deci, în atlasele publicate aparținând acestei serii.

5.2. Lansarea, în 1963, de către Al. Rosetti şi B. Cazacu, a proiectului „*Noul* Atlas lingvistic român*, pe regiuni*" s-a inspirat după inițiativa Albert Dauzat, lingvist francez care, în 1939, a propus şi promovat ideea alcătuirii lucrării intitulate „*Le Nouvel* Atlas Linguistique de la France *par Régions*": însăşi deplina corespondență a cuvintelor evidențiate prin italice din titlurile citate este concludentă în această privință. Numai că, la punerea în operă a proiectului francez, după ce au revenit chiar asupra chestionarului Dauzat, orientând anchetele spre *etnolingvistică*, autorii atlaselor regionale franceze au ales, pentru toate volumele publicate, titlul generic „Atlas *linguistique* et *ethnographique*", urmat de precizarea zonei dialectale (sau numai geografice); de exemplu: „Atlas linguistique et ethnographique du Lyonnais" (vol. I, 1956), respectiv „ ~ de la Gascogne", sau „ ~ du Centre" etc. Se consideră că această orientare a reprezentat o negare a „caracterului abstract" al atlasului lingvistic Gilliéron, cu punerea în aplicare a

BDD-V135 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:51:38 UTC)

progreselor de studiu aduse de viziunea „Mots et les choses", modelul direct, recunoscut, fiind atlasul realizat de Karl Jaberg şi Jakob Jud (cf. Tuaillon 1976: 18-19). Aşadar, dialectologii români nu au dus până la ultimele consecinţe modelul francez, evoluat, iar atlasele regionale româneşti, lingvistice şi etnografice în aceeaşi măsură, au păstrat titulatura tradiţională, limitată şi nesatisfăcătoare din perspectiva tematicii şi, respectiv, a ofertei interdisciplinare, situaţie comparabilă cu aceea a titulaturii aşa-numitelor „texte dialectale" (cf. § 1.0.2.2).

5.3. La reluarea *Dicţionarului tezaur* al limbii române al Academiei, în proiectata ediţie actualizată, din perspectiva conţinutului, a informaţiilor oferite, lucrările româneşti de geografie lingvistică, volume de hărţi şi de texte orale, ca lucrări cu autentic profil etnolingvistic, trebuie considerate şi utilizate drept o sursă preţioasă, prioritară, pentru redactarea/revizuirea articolelor consacrate cuvintelor referitoare la cultura materială tradiţională.

SURSE

PORŢILE DE FIER = Cornelia Cohuţ, Magdalena Vulpe, *Graiul din zona „Porţile de Fier"*, I. *Texte. Sintaxă*, Bucureşti, Editura Academiei, 1973.

T.DIAL.B.N. = *Texte dialectale şi glosar. Bistriţa-Năsăud*, publicate de Maria Marin şi Marilena Tiugan, Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste, Institutul de Cercetări Etnologice şi Dialectologice, Bucuresti, 1987.

T.DIAL.D. = *Texte dialectale şi glosar. Dobrogea*, publicate de Paul Lăzărescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Nicolae Saramandu, Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste, Institutul de Cercetări Etnologice şi Dialectologice, Bucuresti, 1987.

T.DIAL.M. **I** = *Texte dialectale. Muntenia*, I, sub conducerea lui Boris Cazacu, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, Bucureşti, Editura Academiei, 1973.

T.DIAL.M. **II** = *Texte dialectale. Muntenia*, II, publicate sub redacţia lui Boris Cazacu, de Paul Lăzărescu, Maria Marin, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană şi Magdalena Vulpe, Bucureşti, Editura Academiei, 1975.

T.DIAL.M. **III** = *Texte dialectale. Muntenia*, III, de Costin Bratu, Galina Ghiculete, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Marilena Tiugan, Magdalena Vulpe, Bucureşti, Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste, Institutul de Cercetări Etnologice şi Dialectologice, 1976.

T.DIAL.M.B. **I/1** = *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Moldova şi Bucovina. Texte dialectale*, volumul I, partea 1, culese de Stelian Dumistrăcel şi publicate de Doina Hreapcă şi Ion-Horia Bîrleanu, Iaşi, Editura Academiei Române, 1993.

T.DIAL.M.B. **I/2** = *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Moldova şi Bucovina. Texte dialectale*, volumul I, partea a 2-a, culese de Stelian Dumistrăcel şi publicate de Doina Hreapcă şi Ion-Horia Bîrleanu, Iaşi, Editura Academiei Române, 1995.

T.DIAL.M.B. **II/1** = *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Moldova şi Bucovina. Texte dialectale*, volumul II, partea 1, culese de Ion-Horia Bîrleanu şi publicate de Doina Hreapcă şi Ion-Horia Bîrleanu, cu o prefaţă de Stelian Dumistrăcel, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2002.

T.DIAL.O. = *Texte dialectale. Oltenia*, publicate sub redacţia lui Boris Cazacu, de Cornelia Cohuţ, Galina Ghiculete, Maria Mărdărescu, Valeriu Şuteu şi Magdalena Vulpe, Bucureşti, Editura Academiei, 1967.

BDD-V135 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:51:38 UTC)

BIBLIOGRAFIE

Cazacu, Boris, 1976, „Aspecte ale variației lingvistice în graiurile munteneşti [pe baza datelor din Texte dialectale. Muntenia I-III]", în *SCL*, XXVII, nr. 3, p. 293-299.

Colciar, Rozalia, *Textul dialectal din perspectivă pragmatică*; www.upm.ro/facultati_departamente/stiinte_litere/conferinte/situl_integrare_europeana/Lucrari 2 (p. 232-238).

Coteanu, Ion, 1961, *Elemente de dialectologie a limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiințifică.

Coteanu, Ion, 1973, *Stilistica funcțională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*, Bucureşti, Editura Academiei.

DLR 2006 = Academia Română, *Dicționarul limbii române* (DLR), Serie nouă, t. I, Partea a 3-a, Litera *D* (*d – deînmulțit*), Bucureşti, Editura Academiei Române.

Dumistrăcel, Stelian, 1978, *Influența limbii literare asupra graiurilor dacoromâne. Fonetica neologismului*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică.

Dumistrăcel et alii 1997 = Stelian Dumistrăcel, în colaborare cu Doina Hreapcă şi Ion-Horia Bîrleanu, *Ancheta dialectală ca formă de comunicare*, Iaşi, Editura Academiei Române.

Dumistrăcel, Stelian, 2002, *Texte dialectale, texte orale, etno- şi sociotexte*, prefață la T.DIAL.M.B., II/1, p. 9-14.

Dumistrăcel, Stelian, Doina Hreapcă, 2008, „La variation linguistique sous la perspective de l'informatisation des atlas régionaux roumains", în *RRL*, LIII, nr.1-2, p. 107-123.

Golopenția-Eretescu, Sanda, 1979, „Conversația – un studiu de caz", în *SCL*, XXX ; [I] nr. 5, p. 457-481 ; [II] nr. 6, p. 515-542.

Hreapcă, Doina, 1975, „Anchetele pentru culegerea textelor dialectale. Aspecte metodologice", în *LR*, XXIV, nr. 2, p. 137-144.

Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, 1999, *Conversația. Structuri şi strategii. Sugestii pentru o pragmatică a românei vorbite*, ediția a II-a (revăzută), Bucureşti, ALL Educational.

Manu Magda, Magdalena, 2003, *Elemente de pragmalingvistică a românei vorbite regional*, Bucureşti, Editura Dual Tech.

Mării, I., 2002, *Harta lexicală semantică*, Cluj-Napoca, Editura Clusium.

Petrovici, Emil, 1943, *Prefață* la *Texte dialectale*, culese de..., *Suplement* la *Atlasul linguistic român II (ALRT II)*, Sibiu, Muzeul Limbii Române – Leipzig, Otto Harrassowitz, p. V-VII.

Rusu, Valeriu (coord.), 1984, *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Scrisul românesc.

Sala, Marius, 1955, „Câteva probleme de fonetică sintactică în *Texte dialectale* de E. Petrovici", în *SCL*, VI, nr. 3-4, p. 223-238.

Teiuş, Sabina, 1980, *Coordonarea în vorbirea populară românească*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică.

Tuaillon, Gaston, 1976, *Comportements de recherche en dialectologie française*, Paris, Editions du CNRS.

Vântu, Ileana, 1991, „Strategia întrebare – răspuns în ancheta dialectală", în *FD*, X, p. 115-120.

Vântu, Ileana, 1992, „Competență comunicativă în textele dialectale româneşti", în *FD*, XI, p. 191-196.

Vulpe, Magdalena, 1973, „Observații asupra sintaxei graiului din zona Porțile de Fier", în PORȚILE DE FIER, p. 355-393.

Vulpe, Magdalena, 1980, *Subordonarea în frază în dacoromâna vorbită,* Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică.

Vulpe, Magdalena, 1988, recenzie la *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Moldova şi Bucovina*, vol. I şi [vol. introductiv] *Date despre localități şi informatori*, în *RRL*, XXXIII, nr. 6, p. 463-465.

Vulpe, Magdalena, 1994, recenzie la *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Moldova şi Bucovina. Texte dialectale*, volumul I, partea 1, în *FD*, XIII, p. 240-246.

BDD-V135 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:51:38 UTC)